

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Theory and Politics/Theorie und Politik: Festschrift zum 70. Geburtstag für Carl Joachim Friedrich

Putten, J. van

Citation

Putten, J. van. (1973). Boekbespreking van: Theory and Politics/Theorie und Politik: Festschrift zum 70. Geburtstag für Carl Joachim Friedrich. *Acta Politica*, 8: 1973(3), 358-361. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451413>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451413>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

groot en zeker niet altijd even gelukkig waren. Het doel-denken ontaardt dikwijls in een rechtlijnigheid die tot schijn-rationaliteit verwordt en tot een denken over 'middelen' die de humanisering van het menselijk bestaan niet ten goede komt. In bepaalde gevallen kunnen doel-denken en beleidsanalyse mijns inziens echter zeer nuttig zijn, vooral bij het vermijden van sommige soorten irrationaliteiten. Het is dan ook te hopen dat de lezers van het boek van Kuypers die diens benadering overnemen, tegelijkertijd de bescheidenheid, de voorzichtigheid en de humaniteit die uit het boek spreekt goed tot zich laten doordringen. Over de betekenis van Lenin voor het humaniseren van het leven op aarde kan men nog twisten, maar hij werd opgevolgd door Stalin. Ondanks twijfels en bezwaren, is het boek van Kuypers een welkome bijdrage aan de nog schaarse Nederlandse politicologische literatuur en het zoveelste bewijs dat er binnen onze 'political science establishment' wel degelijk fundamenteel uiteenlopende opvattingen bestaan.

G. H. Scholten

Klaus von Beyme, ed., Theory and Politics/Theorie und Politik, Festschrift zum 70. Geburtstag für Carl Joachim Friedrich, Den Haag (Martinus Nijhoff), 1971, XI en 662 pag., f 72,50

Ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van Carl J. Friedrich hebben 31 vrienden en leerlingen een bijdrage geleverd voor een feestbundel, die een nogal indrukwekkend monument van geesteswetenschappelijk denken is geworden. In zijn zeer korte inleiding stelt de redakteur, Klaus von Beyme (Tübingen), dat Friedrich geen school heeft gevormd, niet één bepaalde methode heeft aangehangen, politiek en methodologisch altijd pluralist is gebleven, en weliswaar talrijke leerlingen, maar geen discipelen heeft gehad. Dat blijkt ook uit deze feestuitgave. Men vindt er Herbert J. Spiro (Pennsylvania) met een 'Critique of Behaviorism in Political Science' naast Heinz Eulau (Stanford); Dante Germino (Virginia) met een essay over Machiavelli's mensbeschouwing naast Raymond Aron (Parijs) over 'Le nouvel âge idéologique', waarin vooral een verklaring van het optreden van Nieuw Links wordt gezocht, en William A. Robson (Londen) met een uiteenzetting over 'The Missing Dimension of Government', waarmee de regio wordt bedoeld. Het boek is viertalig: zestien bijdragen in het Engels, elf in het Duits, drie in het Frans en een in het Italiaans, die ene van Giovanni Sartori (Florence), enkele notities voor een algemene theorie van de dictatuur. Dit wat de pluraliteit betreft.

Legde Friedrich zich niet op één bepaalde methode vast, er is echter een andere trek die zijn werk wél verbindt en die Von Beyme omschrijft als 'Skepsis gegenüber einem rigorosen Szientismus (...), der auf Formulierung exakter Gesetze nach dem Vorbild der Naturwissenschaften, nach Quantifizierung und nach mathematischer Präzision strebt'. En ook deze trek is in deze bundel zonder meer terug te vinden. In slechts één artikel treft men enkele tabellen aan, een verslag van Karl W. Deutsch (Harvard) en Jorge I. Dominguez van een IPSA-ronde-tafelgesprek in 1969 over modellen van politieke ontwikkeling. Deze bijdrage valt, wat haar opzet betreft, in deze bundel een beetje uit de toon. Ze is opgenomen omdat Friedrich een viertal jaren voorzitter van de IPSA is geweest en ontleent haar belang vooral aan de omstandigheid dat de behandelde modellen zijn geënt op verhoudingen en ontwikkelingen in een aantal latijns-

amerikaanse landen. Afgezien van deze weinige tabellen, die hier overigens een volstrekt ondergeschikte rol spelen, is — de persoonlijke band tussen de auteurs en Friedrich buiten beschouwing gelaten — het bindende element in de bundel vooral dat de politicologie als geesteswetenschap wordt beschouwd en beoefend: alpha wint het duidelijk van gamma, terwijl beta ver te zoeken is. Het is de zienswijze die door Spiro bondig aldus wordt vertolkt: 'In my view of our ancient and honorable profession, political science has a triple task: to understand and explain the phenomena of politics, to define the goals toward which the polis should be moving, and to build bridges from the realm of values to the realm of facts' (blz. 315). De theorie waarvan de titel van het boek spreekt is dan ook niet primair de theorie die tot stand komt op grond van gedetailleerd en systematisch onderzoek naar samenhangen in de politieke werkelijkheid, maar vooral een die opkomt uit het zoeken naar de zin, de confrontatie van waarden en feiten, het streven naar een synthese tussen een filosofisch georiënteerde en een meer op de empirie gerichte bekommernis. Politiek komt er uit te voorschijn als een menselijk worstelen in de tijd, niet als een tot tijdloos verschaalde abstraktie.

Het verleden is daarbij een onuitputtelijke inspiratiebron; het behoeft niet te verbazen. Deel I van de bundel is expliciet gewijd aan de geschiedenis van politieke theorieën en aangezien, aldus Raymond Polin (Parijs), 'l'histoire des idées (politiques) trouvera son objet favori, et sans doute son objet privilégié, dans la compréhension, l'interprétation, l'appréciation des théories et des doctrines philosophiques' (blz. 5), is het begrijpelijk dat aan wijsgerig denken vooral in dit deel veel aandacht wordt besteed. Maar welk een aktualiteitswaarde kan aan een dergelijke 'ouderwetse' benadering inherent zijn! Iring Fetscher (Frankfurt) behandelt Immanuel Kant als burgerlijk reformist, waarbij het reformistisch element het zwaarste accent krijgt, tegen de achtergrond van de kritiek op Kant vanuit Nieuw Links. Martin Seliger (Jeruzalem) wijdt een artikel aan 'Herbert Marcuse's One-Dimensionality - The Old Style of the New Left'. Raymond Aron is reeds genoemd.

Deel II van het boek stelt problemen van de politieke theorie in het heden centraal. Het onderscheid met deel I is ten dele kunstmatig. Want waar — in de tijd — houdt de praktische relevantie van Marcuse op en wordt de 'Aufhebung der Arbeitsteilung als Problem des Marxismus-Leninismus', waarover Hellmut Wollman (Heidelberg) schrijft, actueel? Eenzelfde vraag kan gesteld worden ten aanzien van de bijdrage van Bernard Crick (Sheffield) 'On Theory and Practice', waarin onder meer zes gebruikelijke betekenissen van het begrip 'politieke praktijk' worden uiteengezet en waarin hij 'simply' heeft geprobeerd 'firstly, to clarify the kind of effects that theory and practice can and should have on each other; and secondly, to defend true theory both against its reduction to or from action and its useless elevation into practical irrelevance' (blz. 300).

Het doel van deze bundel — *ad maiorem gloriam Frederici* — moge loffelijk zijn, de inhoud van vele bijdragen moge vooral dank zij de primair geesteswetenschappelijk aanpak verrijkend worden genoemd, is hiermee ook gegeven dat men spoedig zeventig gulden (excl. btw) zal neertellen om zich deze bundel aan te schaffen en van de inhoud kennis te nemen? Von Beyme spreekt de hoop uit dat de bundel meer dan alleen maar een boekbinderssynthese is, en hij mag die hoop terecht koesteren. Maar wie permitteert het zich heden ten dage nog om een groot bedrag neer te tellen en veel tijd te besteden — want dat is óók

een voorwaarde — niet om effectieve, op korte termijn bruikbare kennis, maar om dikwijls niet aanwijsbaar productief en veelal ongrijpbaar inzicht te vermeederen? Hoe triviaal dit moge klinken, Von Beymes hoop zal heden ten dage alleen nog in vervulling kunnen gaan als een dergelijke bundel ook gebruikswaarde heeft, zich ertoe leent om in voetnoten onder weer nieuwe artikelen te worden verwerkt.

Indien 'Theory and Politics' op deze waarde wordt beoordeeld, dan kan worden opgemerkt dat een niet gering aantal bijdragen betrekking heeft op aspecten van machtsverdeling, in het bijzonder problemen van democratie, van totalitarisme en van diktatuur. Dolf Sternberger (Heidelberg) behandelt in een markante stijl Thomas Paine en de 'uitvinding' van de representatieve democratie. Hans Maier (München) anticipeert op een publikatie over de geschiedenis van het democratiebegrip (waarbij hij onder meer een groot aantal Nederlandse bronnen weet te noemen). Dankwart A. Rustow (New York) tracht een antwoord te geven op de vraag of overeenstemming dan wel meningsverscheidenheid fundamenteel is voor democratie. Udo Bermbach (Hamburg) gaat na in hoeverre het lastgevingsmodel (bij vertegenwoordiging) en een verantwoordingsplicht zijn in te bouwen in een partijstaat. De keerzijde: Zbigniew Brzezinski (Columbia) schrijft over het totalitarisme in het bijzonder in de USSR, en Sartori, reeds genoemd, wijst erop dat in het verleden wel de diktator, maar niet de diktatuur als instituut theoretische aandacht heeft gekregen: 'Potremmo dunque dire che ci manca una *teoria generale della dittatura*'. En hij stelt zich tot doel 'per un verso, di documentare questa carenza; e, per l'altro verso, di rimettere assieme, e riordinare, gli elementi di una possibile teoria generale' (blz. 457). Tot zover enige voorbeelden van de gebruikswaarde van deze bundel.

Een publikatie als dit 'Festschrift' met een zo omvangrijke en verscheiden inhoud kan uiteraard niet bevredigend worden gerecenseerd. Door speciale aandacht te schenken aan een of enkele bijdragen doet men aan andere onrecht. En juist ook de omvang brengt mee dat — in het korte bestek van deze recensie — evenzeer als de lof ook de kritiek slechts in globale termen kan worden geformuleerd. Het zou de moeite waard zijn, dieper in te gaan op een curieus artikel als van Hans-Joachim Arndt (Heidelberg) over verraad en ontrouw in de politiek, waarbij ook het gedrag van de wisselende kiezer wordt betrokken. Het is verleidelijk, met Brzezinski van gedachten te wisselen over de mate van dysfunktionaliteit van het totalitarisme in de USSR. Men zou bij Bermbach willen informeren of hij de partijstaat niet te gemakkelijk als gegeven aanvaardt. Men voelt zich ongelukkig als men het zwartgallige stuk van Gottfried Dietze (John Hopkins) over staatsrecht en rechtsstaat, toegespitst op de bondsrepubliek en het 'östliche Teil Deutschlands', niet van uitvoerige kanttekeningen kan voorzien. En zowel de politieke als de wetenschappelijke ziel van deze recensent komt in verzet bij het ervaren van de selectieve wijze waarop Ernst Fraenkel (Berlijn) historische gegevens gebruikt om de Bondsrepubliek en de overige 'Westmächte' af te houden van (volkenrechtelijke) erkenning van de DDR.

Bijzonder jammer is het dat over Friedrich zelf zo weinig is opgenomen. Die klacht geldt niet zijn werken: een Friedrich-bibliografie beslaat niet minder dan zestien bladzijden. Tegen een zo omvangrijke publicistische arbeid steekt de inleiding die redakteur Von Beyme schreef en die nog geen vier bladzijden bestrijkt uiterst pover af. Von Beyme neemt de vijf indicatoren voor wetenschappelijke roem, die Albert Somit en Joseph Tanenhaus opstelden, als uitgangspunt:

originele ideeën, bijdragen tot systematisering, aanzet tot wetenschappelijk onderzoek, publikatie van veel gebruikte leerboeken en organisatorische bekwaamheden. Friedrich voldoet aan al deze voorwaarden, waarbij als belangrijkste voorbeelden worden genoemd zijn werken 'Constitutional Government and Democracy' en 'Man and His Government', zijn onderwijs aan Harvard en in Heidelberg en zijn activiteiten in de International Political Science Association. Daarenboven roemt Von Beyme zijn praktijkbetrokkenheid, die vooral tot uitdrukking kwam in zijn functie van adviseur van het Amerikaanse militaire bewind in Duitsland na 1945 en van Munoz Marin in Portorico. Over zo'n groot man moet toch wel iets meer te schrijven zijn. Een gedegen opstel over de wetenschappelijke betekenis van Friedrich zelf was in deze — overigens zeer waardevolle — feestbundel zeker op zijn plaats geweest.

Jan van Putten

Antonio Gramsci, Marxisme als filosofie van de praxis. Een bloemlezing uit zijn werk, ingeleid en samengesteld door Yvonne Scholten.

Amsterdam (Van Gennep N.V.), 1971, -183 p., f 13,90

In de inleiding van Yvonne Scholten tot de bloemlezing uit het werk van de italiaanse marxist Antonio Gramsci (1891—1937) valt een zekere overeenkomst te bespeuren tussen de trits Marx, Engels en Lenin en de trits Labrioli, Gramsci en Togliatti.

Eenzijds K. Marx en A. Labrioli als 'grondlegger van de filosofie van de praxis en schrijver van de kritische ekonomie' (p. 19) resp. 'een der eerste marxisten die de onafhankelijkheid van het marxistische denken beklemtonen: het marxisme als 'integrale filosofie' die zowel praktische beweging is (het marxisme als 'Weltanschauung') als theorie van de historische wording, een theorie die geen verdere filosofische stutten nodig heeft' (p. 8).

Anderzijds Lenin en Togliatti als motor van de kommunistische partij in de Sovjet Unie, resp. Italië.

En daar tussen in, in de schaduw van Marx, resp. Labrioli en als middelaar en wegbereider van Lenin, resp. Togliatti, Engels resp. Gramsci.

In zijn werk is Gramsci sterk beïnvloed door een tweetal filosofen. Eenzijds door de 'mit Hegelschen Milch reichlich getränkter' filosoof Benedetto Croce die, 'na aanvankelijk enthousiast op marxistische ideeën te zijn ingesprongen, zich al snel van het marxisme afkeert en de belangrijkste denker en ideoloog van het italiaanse liberalisme werd' (p. 8). En anderzijds door zijn leermeester Antonio Labrioli, die zich juist na een lange — burgerlijke — academische loopbaan op late leeftijd tot het marxisme bekeerde.

In alle, in deze bloemlezing opgenomen, artikelen van Gramsci staat de filosofie van de praxis centraal. Deze filosofie — die niets anders is dan het marxisme, maar dan als integrale filosofie — is geen vaststaand systeem maar moet iedere dag opnieuw concreet, praktisch en theoretisch uitgewerkt worden. Om aan deze uitwerking gestalte te geven mag de wetenschapper zich in zijn studie niet beperken tot geschiedenis: het domein van de ideeën, van de geest, van de bewuste activiteit van individuen, apart of gezamenlijk. Deze ideeën moeten namelijk hun ondergrond krijgen in de ekonomie, in de praktische activiteit, in de produktie- en ruilsystemen en -verhoudingen, opdat deze ideeën hun willekeurigheid verliezen.